

ОСНОВНІ ПОНЯТТЯ СТІЙКОСТІ ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ

Постанова проблеми. Забезпечення стійкого економічного розвитку є однією з найбільш важливих задач будь-якої економіки. Сьогодні розробка проблем економічної стійкості, збалансованого економічного росту ведеться досить активно. І хоча необхідність переходу до стійкого розвитку загальновізнана, у той же час саме поняття „стійкий розвиток” сформульовано, головним чином, на якісному рівні й не має чітко визначеного змісту. Спроби більш точно виразити сутність цього процесу відображається в таких використовуваних у науковому співтоваристві термінах, як „підтримуючий”, „рівноважний”, „збалансований” розвиток, „тій, що повертає”.

Мета статті визначити поняття стійкого розвитку та його зв'язок з економічною стійкістю підприємства.

Аналіз досліджень. Поняття стійкого розвитку вперше увійшло в міжнародний побут у 1987 р. після опублікування й схвалення Генеральною асамблеєю ООН доповіді Комісії з навколишнього середовища й розвитку, очолюваної прем'єр-міністром Норвегії Г. Х. Брутландом.

Конференція визнала, що при погіршенні навколишнього середовища неможливе існування здорового суспільства й економіки. Економічний розвиток не може зупинитися, але він повинен піти по іншому шляху, переставши настільки активно руйнувати навколишнє середовище. Задача суспільства — перетворити це розуміння в конкретні справи.

Процес переходу до стійкого розвитку охоплює всі сфери, включаючи науку, технологію, освіту, право, матеріальне виробництво, інституціональні структури та ін. У його основі перехід до більш високого рівня системної складності, при якому суспільство розглядається не як система, відособлена від природи, а як її органічна частина, що розвивається за рахунок динамічного обміну з природним середовищем енергією, речовиною, інформацією.

Одне з перших визначень стійкого розвитку було подано в доповіді „Комісії Брутланд”. Автори доповіді вважали, що стійкий розвиток (sustainable) — це те, що здатне задовольнити нестатки нинішніх поколінь без обмеження потреб майбутніх і сполучити екологічну чистоту з економічним ростом. Воно складається з двох ключових понять:

— поняття потреб, зокрема, необхідних для існування найбідніших шарів населення, що повинні бути предметом першорядного пріоритету;

— поняття обмежень, обумовлених станом технології й організації суспільства, які накладаються у відповідності зі здатністю навколишнього середовища задовольняти нинішні й майбутні потреби.

Задоволення людських потреб і прагнень є основною задачею розвитку. Але одного економічного росту недостатньо. Високі рівні виробничої діяльності можуть співіснувати із широко розповсюдженою бідністю та можуть бути погрозою для навколишнього середовища. Власне кажучи, стійкий розвиток є процесом змін, у якому експлуатація ресурсів, напрямом капіталовкладень, орієнтація технологічного розвитку знаходяться в гармонії, підвищують цінність поточного й майбутнього потенціалів.

З такого розуміння стійкого розвитку „Комісія Брутланд” вивела наступні стратегічні задачі:

1. Пожвавлення процесів росту.
2. Зміна якості росту.
3. Задоволення основних потреб людей.
4. Забезпечення стійкого рівня чисельності населення.
5. Збереження й зміцнення ресурсної бази.
6. Переорієнтація технологій і контроль ризику.
7. Інтеграція екологічних і економічних аспектів у процесі прийняття рішень.

Центральною темою стратегії стійкого розвитку Комісія вважає необхідність взаємозв'язку (інтеграції) економічних і екологічних проблем у процесі прийняття рішень, підвищення еколого-економічної раціональності управлінських рішень.

Термін „стійкий розвиток” пройшов довгий шлях еволюційного розвитку. У середині 70-х рр. ХХ ст. Програмою ООН з навколишнього середовища була сформульована концепція й поняття „розвиток без руйнування”. На зміну їй надалі прийшла концепція „екорозвитку” — екологічно прийнятний розвиток чи розвиток, що прагне нанести найменший негативний вплив на навколишнє середовище, а отже найменший екологічний збиток.

На початку 90-х рр. її змінила концепція стійкого розвитку. На сьогодні Брутланд-комісія сформулювала стійкий розвиток як тривалий, безупинний розвиток, що забезпечує потреби існуючих сьогодні людей без збитку задоволенню потреб майбутніх поколінь [4].

Воно включає два основних поняття: поняття потреб, необхідних для існування найбідніших верст на-

селення, які повинні бути предметом першочергового пріоритету, а також поняття обмежень, обумовлених станом технології та організацією суспільства, що накладаються на здатність навколишнього середовища задовольняти нинішні та майбутні потреби. Багато фахівців звертають увагу на нечіткість, непослідовність цього визначення, на його „антропоцентризм”.

Виклад основного матеріалу. Сьогодні спостерігається визначене різночитання фахівців в області термінології, а точніше, у змістовній частині таких термінів, як „стійкий розвиток суспільства”, „стійкий розвиток економіки”, не кажучи вже про форми й методи здійснення на практиці цих процесів.

У цілому, термін „стійкий розвиток” викликає суперечки. Його англійський варіант (sustainable development) зазнає критики як словосполучення, сумнівне з погляду формальної логіки. Поняття „розвиток” передбачає енергію, говорить про зміни, тоді як поняття „стійкий” несе в собі зміст надійності й збереження.

Переклад цього терміна не передає адекватним образом зміст вихідного англійського поняття, що означає „розвиток, що не підриває власні передумови й умови” чи „розвиток, що може підтримуватися невизначено довго”. В українській мові немає для нього точного семантичного еквівалента, його можна перекласти як „самопідтримуючий”, „прийнятний”, „безупинний”, „припустимий”, „збалансований” розвиток.

Термін „sustainable development” (стійкий розвиток) застосовується для характеристики типу економічного розвитку, що забезпечує екологічну безпеку, відтворення обмежених ресурсів і якість економічного росту (справедливий розподіл доходів) [5].

Класичний термін — рівновага, є близьким за змістом до поняття „стійкий розвиток” і застосовується в мікро- і макроекономічному аналізі для характеристики рівності попиту та пропозиції. Рівновага, включаючи поняття динамічної рівноваги, є більш вузьким поняттям у порівнянні зі стійкістю, рівновага є однією з основних умов стійкості [6].

„Стойкий економічний ріст” термін, застосовуваний під час характеристики динамічної рівноваги й стійкого ефективного розвитку.

На сучасному етапі становлення ринкових перетворень усе більш очевидною стає необхідність якнайшвидшого переходу вітчизняних підприємств на випуск нової конкурентоздатної продукції. Рішення цієї задачі неможливе без залучення в економіку значних фінансових ресурсів. Їхня недостатність гальмує будь-які спроби розширити й оновити виробництво.

Значні за обсягом інвестиції вимагають тривалих термінів кредитування, економічної довіри між підприємствами, інвесторами, банками й державою. На прийняття інвестиційних рішень особливий вплив має

надійність партнерів, їхнє стійке положення на ринку виробників і конкурентів.

С. Винтер уважав, що поведінка фірм під час прийняття рішень є „рутинною”. Рутинне прийняття рішень поширюється, на його думку, на ціноутворення, інвестування, науково-дослідні розробки, до еволюційного розвитку спонукають інновації, включаючи нові правила поведінки. Фірма змінює рутинний характер, тільки якщо її змушують обставини.

Однак такий погляд на питання можна спростувати, ґрунтуючись на тому, що ринок не завжди приймає товар за підвищеними цінами, інвестор воліє інвестувати кошти в надійні інвестиційні проекти й мати справу з надійними партнерами, які динамічно розвиваються.

Американський професор Г. Саймон у своїх дослідженнях про поведінку фірми, відповідно до теорії „задоволення” писав, що для досягнення економічної стійкості фірма прагне досягти визначеного рівня прибутку, а далі — не прикладає зусиль, щоб його максимізувати. Виходить, і кількість продукції, що вона випускає, не відповідає максимальному рівню прибутку, тому мета фірми — не максимізація прибутку, а досягнення визначеного рівня чи норми прибутку, утримання визначеної частки на ринку й визначеного рівня продажів. Розглядаючи питання з такого ракурсу зазначимо, що фірма, яка володіє високою прибутковістю, може мати певні труднощі у плані ліквідності. І навпаки — існують підприємства, що, незважаючи на низьку прибутковість, мають великий потенціал ліквідності.

А. П. Вайт провела зіставлення ведучих корпорацій, що домінували у своїй області, з іншими найбільшими фірмами, що не є лідерами відповідних галузей. З’ясувалося, що лідери одержують більш високі й стабільні прибутки. При цьому вони витрачають на науково-технічні дослідження більш велику частину свого обороту, більше коштів (у відсотковому співвідношенні) направляють на капітальні вкладення, а також рекламу та маркетинг. Домагаються стійкого економічного становища не шляхом грубого силового тиску на ринок, а завдяки максимальному обліку запитів масового споживача. Доказ тому непропорційно великі вкладення капіталу у виробництво, науку, маркетинг.

Швейцарський експерт Х. Фризенкель стверджує, що стійкість забезпечується переважно трьома факторами: великими обсягами виробництва, його диверсифікованістю й наявністю широкої міжнародної мережі філій.

У ринковій економіці підприємство — це не суб’єкт (колектив людей), а об’єкт виробництва, тобто майновий комплекс, використовуваний для підприємницької діяльності. Саме персоніфіковане відособлене майно стає юридичним учасником цивільних право-

відносин. Таке поняття підприємства дає можливість гарантувати задоволення можливих вимог кредиторів; зменшити підприємницький ризик засновників, тому що по боргах перед іншими учасниками господарського обороту буде відповідати це підприємство, а не його власник (засновники).

Підприємство — це об'єкт підприємництва, основна господарська одиниця, де: комбінуються фактори виробництва; здійснюється виготовлення та реалізація товарів, надаються послуги; забезпечується досягнення цілей його засновників.

Заставою виживання й основою стабільності стану підприємства служить стійкість, на яку впливають різні фактори: положення підприємства на фінансовому ринку; виробництво й випуск якісної продукції, що користується попитом; потенціал підприємства в діловому співробітництві; ступінь залежності від зовнішніх кредиторів та інвесторів; наявність неплатоспроможних кредиторів; ефективність господарських і фінансових операцій і т. д.

Така розмаїтість факторів підрозділяє й саму стійкість за видами.

Так, стосовно до підприємства вона може бути в залежності від факторів, що впливають на неї, внутрішньою, зовнішньою, загальною (ціною), фінансовою [1].

Внутрішня стійкість — це такий загальний фінансовий стан підприємства, при якому забезпечується стабільно високий результат функціонування. В основі його досягнення лежить принцип активного реагування на зміну внутрішніх і зовнішніх факторів.

Зовнішня стійкість підприємства обумовлена стабільністю економічного середовища, у рамках якої здійснюється його діяльність. Вона досягається відповідною системою управління ринковою економікою в масштабах усієї країни.

Загальна стійкість підприємства — це такий рух грошових потоків, що забезпечує постійне перевищення надходження коштів (доходів) над їхнім витрачанням (витратами).

Багато вчених-економістів [2] виділяють як характеристику економічної стійкості стан фінансів підприємства. Вони зазначають, що положення підприємства на ринку, у першу чергу, залежить від наявності й напрямків використання фінансових ресурсів.

Фінансова стійкість є відображенням стабільного перевищення доходів над витратами, забезпечує вільне маневрування коштами підприємства шляхом ефективного їх використання, сприяє безперервному процесу виробництва й реалізації продукції. Тому фінансова стійкість формується в процесі усієї виробничо-господарської діяльності й є головним компонентом загальної стійкості підприємства.

Важливо, щоб стан фінансових ресурсів відповідав вимогам ринку й відповідав потребам підприємства, оскільки недостатня фінансова стійкість може привести до неплатоспроможності підприємства й відсутності в нього коштів для розвитку виробництва, а надлишкова — перешкоджати розвитку, обтяжуючи витрати підприємства зайвими запасами та резервами.

Підприємство завжди аналізує свій фінансовий стан під час вироблення стратегії та тактики управління. Цей аналіз необхідний для рішення питань про те, з якими підприємствами варто вступати в ділові контакти на вибір режиму кредитування. Фондові біржі вивчають фінансове положення підприємства під час включення його до списку фірм, чиї цінні папери можуть циркулювати на біржі та при котируванні цінних паперів.

Страхові компанії вивчають фінансовий стан підприємства під час з'ясування питання про страхування. Такий аналіз проводять не тільки фінансові інститути, але й приватні інвестори, наприклад, при вирішенні питання про оцінку діяльності акціонерного товариства. При цьому найбільш часто використовується наступна система критеріїв: рентабельність активів, коефіцієнт незалежності, покриття, платоспроможність і кредитоспроможність організації та ін.

Оцінка фінансового стану підприємства дозволяє визначити „вузькі місця” у підприємницькій діяльності, а також знайти шляхи запобігання несприятливих тенденцій розвитку підприємства. Таким чином, фінансова стійкість підприємства дозволяє об'єктивно оцінювати тактику управління підприємством і її можна прийняти в якості ще однієї характеристики економічної стійкості підприємства на ринку.

Таким чином, сутність фінансової стійкості визначається ефективним формуванням, розподілом і використанням фінансових ресурсів, і платоспроможність виступає її зовнішнім проявом.

Дослідження проблем, пов'язаних із економічною стійкістю підприємства, зв'язано з економічним змістом таких понять як надійність, динамічність, мобільність, стабільність.

Надійність — це властивість об'єкта зберігати здатність виконувати задані функції в заданому обсязі за певних умов. Показники надійності, в залежності від рівня розглянутого об'єкта, можна розподілити на оперативні й технічні. Оперативними показниками надійності зручно характеризувати системи — це показники, що характеризують якість функціонування системи з погляду споживача.

Аналіз існуючих характеристик економічної стійкості підприємства дозволяє зробити ряд висновків.

По-перше, економічна стійкість — це багатопла-

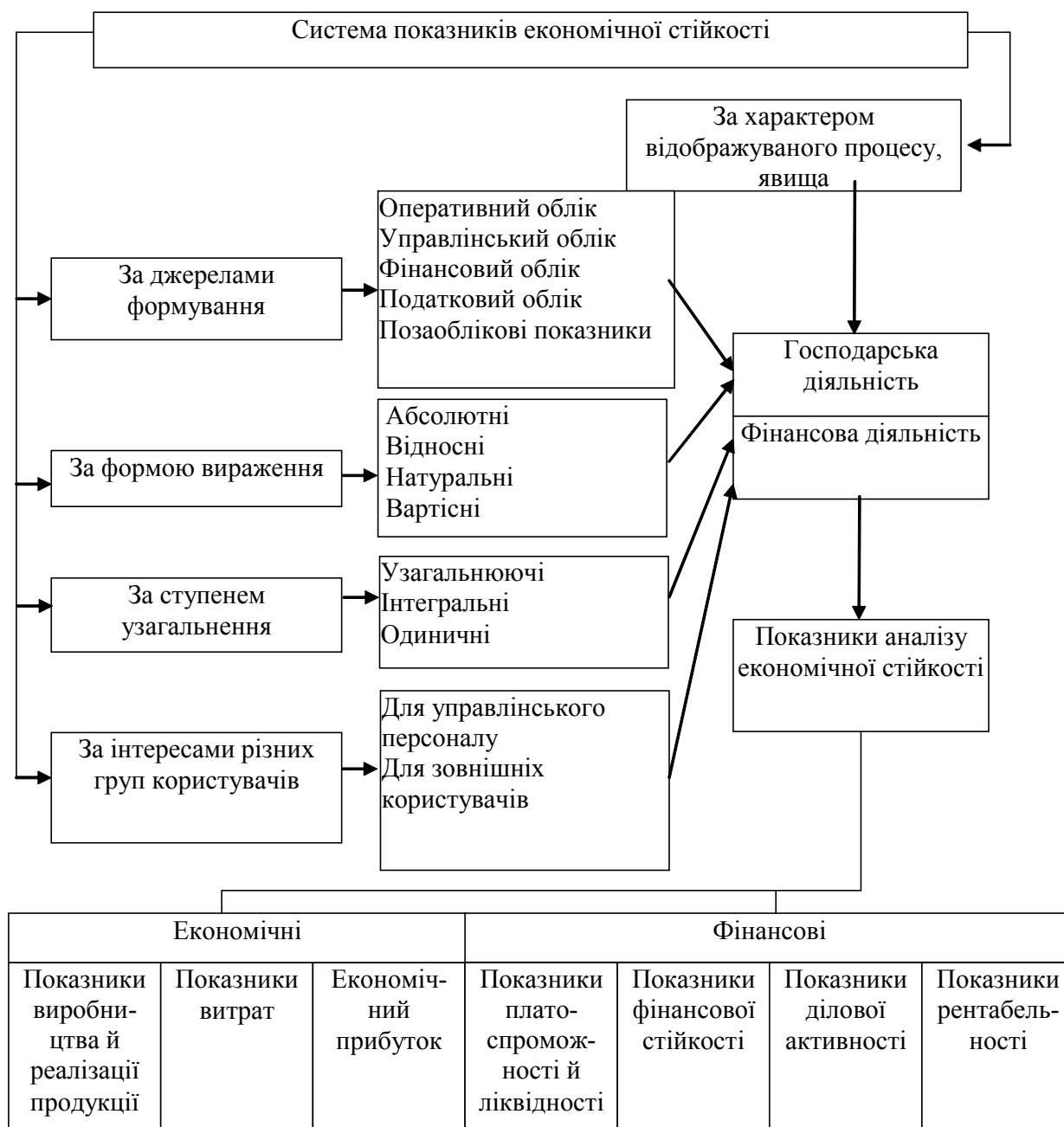

Рис. 1. Класифікація показників економічної стійкості підприємства

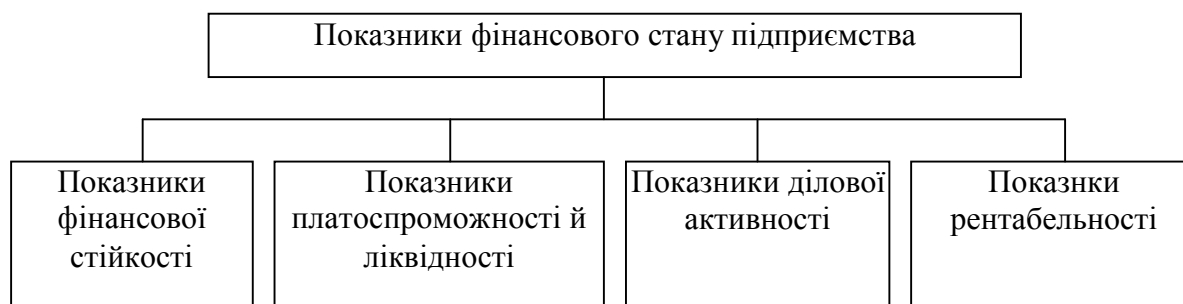

Рис. 2. Показники фінансового стану підприємства

нове поняття, що багато в чому пов'язане і зі зовнішніми факторами ринкового середовища, і із внутрішніми факторами, що визначають організацію підприємницької діяльності.

По-друге, існує багато проблем у теоретичному трактуванні категорії економічної стійкості. З одного боку, її трактують як максимізацію й стабілізацію доходів. З іншого боку — як процес вироблення оперативно-тактичних рішень, що визначають поведінку підприємства, тобто зв'язують досягнення економічної стійкості із стратегією поведінки підприємства на ринку. Звичайно, одержання прибутку — це основна мета підприємницької діяльності, тому її можна вважати основним критерієм стійкості.

По-третє, під економічною стійкістю розуміють сукупність характеристик. Але їхня спрямованість неоднакова: це і стабільність доходів, і швидке реагування на зміну зовнішнього середовища, і забезпечення режиму розвитку. Визначаючи значимість цих рис, вважаємо їх основними механізмами забезпечення економічної стійкості.

По-четверте, деякі автори, розглядаючи економічну стійкість, прив'язують її найчастіше до стану фінансів підприємства. Ця ознака дуже важлива, тому що в розрахунок повинні прийматися всі характеристики економічної стійкості, орієнтовані не тільки на внутрішні, але й на зовнішні фактори.

Висновки. Із врахуванням вищезазначеного, можна стверджувати, що економічна стійкість підприємства — це абсолютна чи відносна зміна показників стану підприємства, господарська діяльність якого забезпечує виконання зобов'язань перед працівниками, організаціями, державою, завдяки достатнім прибуткам і відповідності витратам, тобто ефективності виробництва.

Таким чином, проблема визначення характерних рис економічної стійкості підприємства на ринку вимагає свого подальшого дослідження в теоретично-мисленні.

Література

1. **Аткина Н. А.** Стратегическое планирование использования рыночного потенциала предприятия / Н. А. Аткина, В. Л. Ханжина, Е. В. Попов // Менеджмент в России и за рубежом. — 2003. — № 2. — С. 3 — 12. 2. **Бузько І. Р.** Стратегічний потенціал і формування пріоритетів у розвитку підприємств : монографія / І. Р. Бузько, І. С. Дмитренко, О. А. Сущенко. — Алчевськ : Вид-во ДГМІ, 2002. — 216 с.

3. **Виноградова В. В.** Оценка экономического потенциала компании / В. В. Виноградова, Т. В. Пономаренко // Социально-экономические проблемы развития России и процессы глобализации: потенциал возможного : сб. науч. трудов. — СПб. : Институт бизнеса и права, 2007. — С. 15 — 18. 4. **Горшков Р. К.** Инновационно-ресурсный потенциал предприятия: вопросы теории и методологии / Р. К. Горшков. — М. : Экслибрис-Пресс, 2005. — 100 с. 5. **Ковалев В. В.** Анализ хозяйственной деятельности предприятия : учебник / В. В. Ковалев, О. Н. Волкова. — М. : ООО „ТК Велби“, 2002. — 424 с. 6. **Проект** Стратегії економічного та соціального розвитку Луганської області на період до 2015 року. — Луганськ : Луганська облдержадміністрація, 2008. — 245 с. 7. **Стратегическое** управление организационно-экономической устойчивостью фирмы / под ред. А. А. Колобова, И. Н. Омельченко. — М. : Изд-во МГТУ, 2001. — 600 с.

Мірошніченко Т. С. Основні поняття стійкості економічного розвитку

У статті проводиться дослідження поняття „стійкий розвиток”, його походження, визначення сутності та структури. Розглядається стійкість як основа стабільності стану підприємства, її види та фактори.

Ключові слова: поняття стійкості, економічний розвиток, стабільний стан підприємства, види та фактори.

Мірошніченко Т. С. Основные понятия устойчивого экономического развития

В статье проводится исследование понятия „устойчивое развитие”, его происхождение, определение, сущность и структура. Рассматривается устойчивость как основа стабильности состояния предприятия, ее виды и факторы.

Ключевые слова: понятие устойчивости, экономическое развитие, стабильное состояние предприятия, виды и факторы.

Miroshnichenko T. S. Basic concepts of steady economic development

Research of concept „Steady development”, his origin, determination, essence and structure, is conducted. Stability as basis of stability of the state of enterprise, its kinds and factors is examined.

Key words: concept of stability, economic development, stable state of enterprise, kinds and factors.

Стаття надійшла до редакції 11.04.2011

Прийнято до друку 26.08.2011